

УДК 339.9

Колінець Л.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ СВІТОВОГО ФІНАНСОВОГО ПОРЯДКУ

У статті розкрито теоретичні основи порядку, охарактеризовано його типи: організований і спонтанний порядок. Визначено суть світового фінансового порядку та окреслено його функції. У статті дано визначення інституційному середовищу світового фінансового порядку. У складі елементів інституційного середовища світового фінансового порядку виділено інститути, що безпосередньо знижують рівень трансакційних витрат, а також інститути гарантії виконання зобов'язань.

Ключові слова: порядок, світовий фінансовий порядок, інститут, інституційне середовище, фінансова криза.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПТЫ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО ПОРЯДКА

Колінець Л.Б.

В статье раскрыты теоретические основы порядка, охарактеризованы его типы: организованный и спонтанный порядок. Определена суть мирового порядка и обозначены его функции. В статье дано определение институциональной среде мирового порядка. В составе элементов институциональной среды мирового порядка выделены институты, которые непосредственно снижают уровень трансакционных издержек, а также институты гарантии выполнения обязательств.

Ключевые слова: порядок, мировой финансовый порядок, институт, институциональная среда, финансовый кризис.

THEORETICAL CONCEPT OF GLOBAL FINANCIAL ORDER

Kolinets L.

The article deals with the theoretical foundations of order and described its types: organized and spontaneous order. Also, the order can be regarded as having a spontaneous and created elements. It is defined the essence of the world financial order and outlined its functions. The paper defines the institutional environment of global financial order. As part of the elements of the institutional environment of global financial order are selected institutions that directly reduce the level of transaction costs and institutions performance guarantees.

Keywords: order, global financial order, institute, institutional environment, financial crisis.

Постановка проблеми. Питання забезпечення міжнародного порядку, як в економічній, так і фінансовій сферах, давно стало одним з основних на міжнародній арені. Одним з можливих варіантів забезпечення міжнародного порядку є глобалізація.

Глобалізація породила дві проблеми. По-перше, що «вигоди від торгівлі» нерівномірно розділені, тим самим порушуються умови справедливості в обміні. По-друге, макроекономічна неста-

більшість, що порушує вимогу розумної стабільності. Тенденції глобалізації, ймовірно, найбільш очевидні на міжнародних фінансових ринках. Починаючи з 1990-х років, світ пережив ряд великих фінансових криз, які негативно вплинули на життя багатьох людей. Це обумовило гостру необхідність інтенсивного обговорення функціонування міжнародних фінансових ринків, та проблем і недоліків, які призвели до цих криз. Таким чином обговорюється потреба формування нового світового фінансового порядку та «нової архітектури» для фінансових ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед економістів, які останнім часом присвячують свої дослідження світовому порядку, варто виділити дослідження А. Крисоватого, Є. Савельєва, В. Козюка, присвячене формуванню нового світового економічного порядку та глобальним викликам для України [1]. В свою чергу, Е. Молчанова у своїх працях проаналізувала основні етапи формування світового економічного порядку, сформулювала вимоги до формування нового економічного порядку [2]. Вчені Річард Айлея та Мервін Льюїс досліджують, чи зможе світова фінансова криза призвести до побудови нового світового порядку [3].

Незважаючи на різні аспекти дослідження світового економічного порядку, недостатнім залишається аспект трансформації світового фінансового порядку, як складової частини світового порядку.

Мета статті. На основі викладеного можна сформулювати наступні цілі даного дослідження:

- 1) розкрити теоретичні основи порядку та показати його типи;
- 2) визначити суть світового фінансового порядку та окреслити його функції;
- 3) охарактеризувати інституційне середовище світового фінансового порядку.

Виклад основних результатів дослідження. Забезпечення порядку – це завжди проблема: саме тому у країнах існують уряди. Порядок є особливою проблемою в міжнародних відносинах, оскільки світовий уряд відсутній.

Проблема порядку отримала свою класичну експозицію в роботах Т. Гоббса. У Т. Гоббса люди від природи є войовничими, але «війна всіх проти всіх» є занадто дорогою, тому вони добровільно підписати «соціальний контракт», щоб створити незалежну державу, наділену монополією владою над силовими засобами. Економісти інтерпретують цей зміст дещо по-іншому. Порядок є суспільним благом, яке не буде поставлятися, або буде недостатнім за добровільною згодою. Вирішенням даної проблеми порядку є примус. Держава покликана вирішити проблему суспільних благ [4].

На думку Т. Гоббса, держава є законною в силу її здатності підтримувати порядок: немає ніякого невід'ємного права повстання чи бунту. У Джона Локка, є ще одна вимога для законності – принцип справедливості [5]. Дозвіл може бути скасовано, якщо якесь правило є несправедливим. У ліберальній традиції справедливість є невід'ємною частиною будь-якого законного порядку чи правила.

Не існує жодного «соціального контракту» між державами. Немає глобальної держави, однак існує сотні держав, кожна з яких створює суверенітет своїми власними діями. Теорія суспільних благ припускає, що і добробут і мир будуть недосяжними в «міжнародній анархії». Ця думка змусила багатьох, особливо в період після двох світових війн, виступати за всесвітню федералізацію. Економіст Лайонел Роббінс вказав на провал класичної економічної теорії [6].

У той же час, світ не є сильно нестійким, ні в його економічних ні політичних відносинах. Протягом більшої частини останніх двох століть політична структура була одним тривалим періодом миру, що переривалася короткими війнами. Економічна картина була аналогічна: тривалі періоди зростання, що переривалися короткими періодами депресії.

Постає питання: як вдалося встановити відносний порядок у міжнародному житті всупереч ідеям Т. Гоббса? Можна припустити, що в економічному житті і в міжнародних відносинах повинні бути знайдені принципи порядку, які мінімально залежать від примусу влади.

Австрійський економіст Фрідріх фон Хаска виділяв два типи порядку і правил (див. табл. 1).

Організований порядок має чітко окреслену мету, спирається на чітко визначені і записані правила і має органи, які контролюють його сприйняття. Таким чином, ґрунтуючись на записаних чи звербалізованих засадах, має наказовий характер. Його протилежністю є спонтанний порядок, побудований на правилах часто несвідомих, які виникли на основі людських переконань і звичаїв. Цей тип порядку виникає еволюційним способом і змінюється в часі. Він позбавлений цільового спрямування і не має організатора, а його координація залишається незапланованою і не виражається у явному вигляді.

Фрідріх фон Хаск висуває тезу, що обидва типи порядку мають вплив на економіку, однак спонтанний порядок в більшій мірі сприяє її ефективному функціонуванню.

Найпотужніша метафора спонтанного порядку – це поняття рівноваги. Взявши початок з фізики вісімнадцятого століття, вона зображує соціальний світ як тенденцію до стану балансування, яке постійно наново врегульовується, якщо якась зміни в одному з елементів порушує його. Рівновага цін і витрат в ринковій економіці має свій аналог в «балансі сил» в міжнародній політиці і в міжнародних фінансах. Світ в рівновазі є одночасно стабільним і зберігає елементи в своїй системі. Проте, рівновага є довгостроковою перспективою, точкою притягання як гравітація, а не безперервним станом. Маятник постійно коливається між надлишком і недостатністю порядку. Дж. Кейнс сказав останнє слово про концепцію економічної рівноваги: «...Але в довгостроковій перспективі це є оманливим керівництвом у поточних справах. У довгостроковій перспективі ми всі мертві. [8].

Порядок можна розглядати як такий, що має як спонтанні, так і створені елементи. Держави вчать жити один з одним і розвивати правила поведінки, які роблять для досить резонні впорядковані відносини. Вони також воюють, щоб «відновити баланс». Аналогічним чином, ринкова система є частиною як спонтанного, так і розробленого порядку. Для Адама Сміта і його послідовників ринки є результатом спонтанної товариськості: схильність до «обміну, бартеру та валютного обміну» виникає через географічну невідповідність між потребами і засобами, щоб забезпечити їх. Проте, А. Сміт визнав, що держава була необхідна, щоб стримувати хижу владу бізнесу і підтримувати правила конкуренції. Для таких в темній традиції Карла Маркса і Карла Поланьї, «система ринку» виникає з відносин влади і є механізмом для її збереження. Тому завжди порядок оспорується, і уряду необхідно його підсилювати. Як добре висловився Томас Фрідман: «Невидима рука ринку ніколи не буде працювати без прихованого кулака» [9].

Таблиця 1. Два типи порядку і правил відповідно до Фрідріха фон Хаска

Організований порядок (податки)	Спонтанний порядок (космос)
Створений, екзогенний, упорядкований, Зорганізований Простий Цільовий, холдинг організатора Має на меті існування, має об'єкти координації і контролю Управляється директивами і чітко окресленими правилами, конкретний	Виник еволюційним способом; Ендогенний, визрів протягом часу, Комплексний, Без цільового спрямування і організатора, Без конкретної цілі існування Координація не планова, неусвідомлена; Функціонує на основі спонтанних правил; абстрактний
Правила в організації (тези)	Правила, що регулюють спонтанний порядок
Ясно і остаточно записане або сказане; Конкретне; Створене на основі переговорів і дискусії; Різні для різних членів організації; Наказовий характер	Незаписане і несказане; Абстрактне; Створене спонтанно, часто підсвідомо; Однакове для всіх; Заказний характер

Джерело: складено на основі [7]

Чим більш несправедливим або нерівним є міжнародний порядок, тим більше він повинен буде підтримуватися силою. Звідси випливає, що стан глобальної справедливості, якого необхідно досягти, усунув би необхідність глобального уряду.

Існує більш фундаментальна причина вважати, що уряд (або влада) необхідний, щоб запобігти періодичним падінням. Це лежить в існування неминучої невизначеності щодо наслідків наших дій. Уряд необхідний, щоб компенсувати недосконале знання наслідків шляхом запобігання авантюрам, які можуть призвести до системної катастрофи. Цей аргумент відноситься поготові до авантур, які можуть втягнути весь світ у катастрофу.

Для внесення в подальшому пропозицій щодо формування нового світового фінансового порядку дамо теоретичне представлення концепції самого світового фінансового порядку.

Під «світовим фінансовим порядком», ми розуміємо систему правил, норм і угод, на основі яких реалізують свою діяльність міжнародні інституції для забезпечення сталого розвитку та глобальної фінансової стабільності. Чинні правила і норми відображають основоположні цінності та інтереси безпеки основних учасників світової фінансової системи. Важливість інституцій і системи управління, в свою чергу, формується в результаті політичних конфігурацій та суспільних відносин виробництва.

Таке розуміння сутності світового фінансового порядку дозволило виділити наступні його функції:

- адаптація елементів інституційної структури світового фінансового порядку до процесів глобалізації як на міжнародному, так і на національному рівнях як наслідок формування механізму захисту інституційних змін;

- забезпечення стабільності світової фінансової системи через мінімізацію негативних наслідків світових фінансових криз. Виконання даної функції передбачає формування інститутів і взаємозв'язків між ними, що підвищують рівень стабільності світової фінансової системи на всіх її рівнях;

- забезпечення сталого розвитку як світової економічної системи, так і окремих країн;

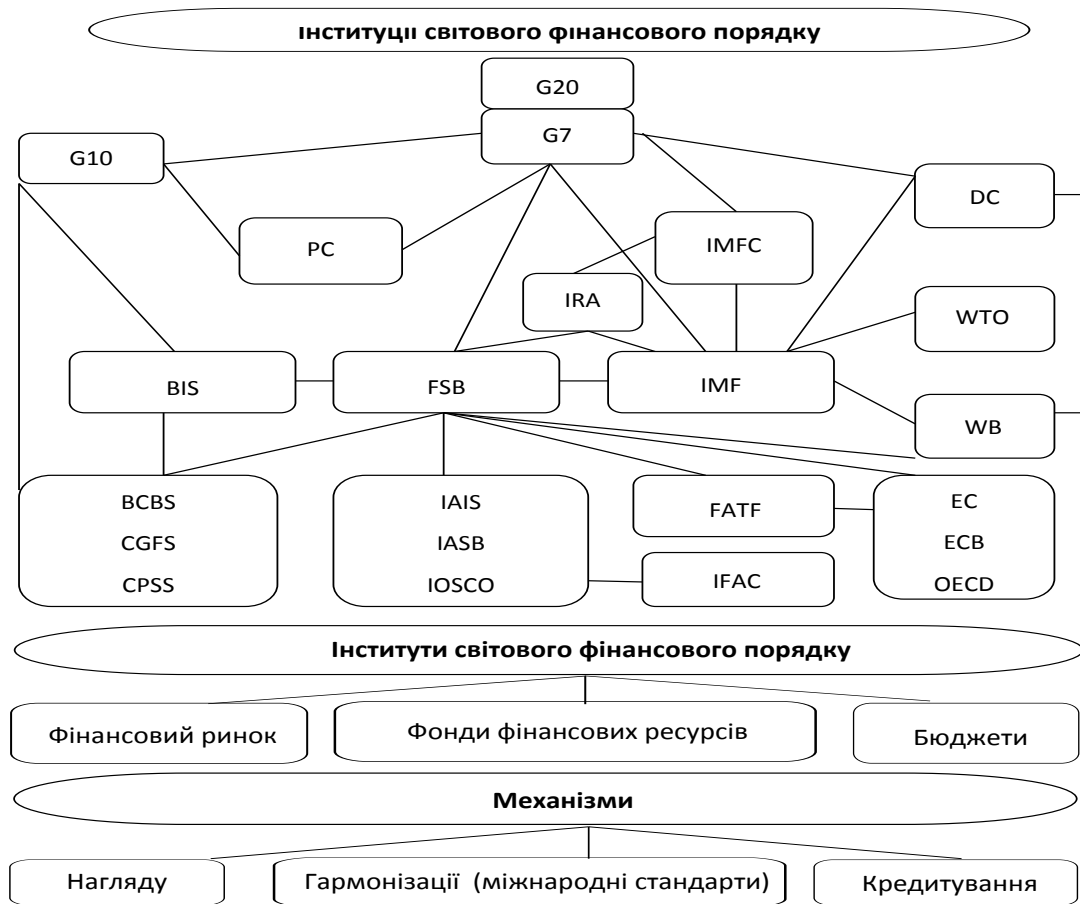
- формування нових інститутів та інституцій – з метою зниження трансакційних витрат регулювання міжнародної фінансової системи.

Для осмислення суті світового фінансового порядку слід детально розглянути, що є інституційною основою світового фінансового порядку.

На наш погляд, інституційне середовище світового фінансового порядку – це сукупність фінансових інституцій, інститутів і механізмів, що забезпечують формування, розподіл, перерозподіл та використання фондів світової фінансової системи та національних систем (див. рис. 1). Використовуючи наукові розробки Д. Нортона [10] й інших учених-інституціоналістів, можна зробити висновок, що функціонування інституційного фінансового середовища забезпечується інституціями (організаціями) за допомогою застосування запроваджених ними механізмів впливу на стан фінансових інститутів, які, в свою чергу, зумовлюють необхідність створення й структуру відповідних інституцій.

Виділимо в складі елементів інституційного середовища світового фінансового порядку інститути, що безпосередньо знижують рівень трансакційних витрат, а також інститути гарантії виконання зобов'язань. У першій – групі інститутів виділяються три типи. Перший тип інститутів включає організаційні нововведення, інструменти і специфічні норми. Всі вони безпосередньо знижують витрати на проведення обміну, тобто витрати трансакцій. В кінцевому підсумку їх розвиток призводить до скасування формальних інститутів, які знижували мобільність функціонування системи, і зростання витрат трансакцій.

Другий тип інститутів – інститути, що знижують інформаційну асиметрію, інформаційні витрати. Основним завданням функціонування таких інститутів є економія на масштабі операцій в результаті збільшення їх міжнародного обсягу.

Рис. 1. Інституційне середовище світового фінансового порядку

Джерело: розроблено автором

BIS – Банк міжнародних розрахунків

BCBS – Базельський комітет по банківському нагляду

CGFS – Комітет з глобальної фінансової системи

CPSS – Комітет з платіжних і розрахункових систем

DC – Комітет з розвитку

EC – Європейська Комісія

ECB – Європейський Центральний Банк

FATF – Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей

FSB – Рада з фінансової стабільності

G7 – включає Канаду, Францію, Німеччину, Італію, Японію, Велику Британію, і США

G10 – включає G7 та Бельгію, Нідерланди, Швецію і Швейцарію

G20 – включає та Аргентину, Австралію, Бразилію, Китай, ЄС, Індію, Індонезію, Мексику, Росію, Саудівську Аравію,

ПАР, Корею і Туреччину

IAIS – Міжнародна асоціація страхового нагляду

IASB – Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності

IFAC – Міжнародна федерація бухгалтерів

IMF – Міжнародний валютний фонд

IMFC – Міжнародний валютний і фінансовий комітет

IRA – Міжнародні рейтингові агентства

IOSCO – Міжнародна організація комісій з цінних паперів

OECD – Організація економічного співробітництва і розвитку

PC – Паризький клуб

WB – Світовий Банк

WTO – Світова організація торгівлі

Третій тип інститутів – інститути, що трансформують невизначеність в ризик. Сучасне розуміння страхування, хеджування та диверсифікації портфельних ризиків має на увазі методи, які переводять невизначеність в ризики і, таким чином, через використання інституційних особливостей замість ймовірностей знижують вартість угоди, тобто витрати трансакцій.

Наступна група інститутів націлена на зниження асиметрії в нормах діяльності економічних суб'єктів. Основною метою даного типу інститутів є координація переходу від неформального статусу норм до формального, тобто обов'язкового в рамках діючих правових систем, статусу в глобальному масштабі. Вирівнювання норм діяльності економічних суб'єктів в глобальному масштабі знижує інформаційну невизначеність, створює основу створення і діяльності інститутів розподілу ризиків, а також створює рівні інституційні умови для функціонування держав та інших економічних суб'єктів у ринковій економіці.

Висновки. Таким чином, аналіз особливостей інституційного розвитку сучасного світової фінансового порядку підтверджує наявність інституційних передумов нової парадигми його формування в умовах глобалізації. Результати попередніх етапів (як позитивні, так і негативні) зберігаються і відтворюються на наступних в процесі прийняття інституційних нововведень. При цьому відбувається інституціональна селекція – відбір норм і правил, найбільш чітко відповідають завданням нового етапу еволюції. Ідея нового світового фінансового порядку приймає найрізноманітніші концептуальні форми. Тому ця тема завжди буде актуальною і матиме підстави для її подальшого дослідження.

1. *Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : моногр. / [В. Козюк, А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін.]; за наук. ред. проф. А. Крисоватого і Є. Савельєва. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 504 с.*

2. Молчанова Е. Трансформація вимог формування нового економічного порядку/ Е. Молчанова // *Міжнародна економічна політика. – 2013. – № 1. – С. 41–62.*

3. Pleya R. A., Lewis M. K. (2011) *Has the global financial crisis produced a New World Order?* // *Accounting Forum*, 35, P. 90–103.

4. Гоббс Т. *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної.* – К.: Дух і літера, 2000. – 606 с.

5. Локк Дж. *Два трактати про врядування. – Основи, 2001. – 265 с.*

6. Robbins L. (1971) *Money, Trade and International Relations*, 1971. – P. 218.

7. F.A. von Hayek (1973) *Droit, legislation et liberte, vol.1: Regels et ordres*, Presse Universitaires de France, Paris, 1973.

8. Keynes J.M. (1971) *A Tract on Monetary Reform, Collected Writings. – Vol. iv – P. 65.*

9. Friedman T. (1999) *What the World Needs Now*, *New York Times*, 1999-28th March.

10. North D. C. (1990) *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance* / D. C. North. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 152 p.

E-mail: kolinets@i.ua